

Preek Cantatedienst 24 september 2023

Ik weet niet of u de ervaring kent datje voor je gevoel in je leven op een verkeerd spoor zit. en je vraagt je af: is dit het nu? Maar je kunt niet meer terug, en je moet er nu maar het beste van maken.

Zo'n gevoel moet die man Mozes hebben gehad, daar in het land Midian. Want daar hoort hij niet. Maar ja, hoe kwam dat...dat had hij aan zichzelf te danken. Hij, Mozes, opgegroeid aan het hof van de Farao van Egypte... hij had op zijn tochten door het land het niet kunnen aanzien hoe men met die Hebreeuwse slaven omging, die dwangarbeid verrichtten in de steenovens, en daar door opzichters werden opgejaagd en afgebeeld. En toen hij een keer zag hoe een van die controleurs een Hebreeuwse slaaf mishandelde, werd een diepe woede in hem wakker. Hij wachtte zijn kans af, en toen hij wist dat niemand hem zag, sloeg hij die Egyptenaar dood en verborg zijn lichaam onder het zand. Maar zijn dáád bleef niét verborgen, en toen hij daar een keer door een paar Egyptenaren op werd aangesproken, en ook de Farao ervan hoorde, en zon op zijn dood, was hij zijn leven niet meer zeker en hij vluchtte het land uit.

En dan komt hij terecht in het buurland Midian. En daar vindt hij tenslotte werk bij een man, wiens schapen hij mag hoeden en die hem zelfs zijn dochter tot vrouw schenkt.

Maar het blijft een zijspoor waarop hij zit. En hij vraagt zich af: is dit het nu? Maar wat moet hij dán? De verteller laat dat op een prachtig verborgen manier uitkomen in Mozes' naam. Want die naam is niet af. Het is een Egyptische naam, en die betekent zoon. Maar...zoon van wie? Daar moet nog iets bij. Denk maar aan een aantal Farao's van Egypte, zoals Toetmoses, 'zoon van de maangod Toet'. Of denk aan Ramoses, ofwel Ramses, zoon van Ra, de zonnegod. Maar bij Mozes ontbreekt de naam van een god, van een identiteit die je helpen kan om je weg door het leven te vinden. Wie is zijn god? Wie is zijn vader? Hij heet enkel Moses, zoon...

En, gemeente, is dit nu een verhaal uit de oudheid, interessant voor wie van geschiedenis houdt, maar verder van geen betekenis, of gaat het verhaal over u en mij, over dat merkwaardige fenomeen 'mens'?

U hebt toch ook wel eens om u geen gekeken en gedacht: wat is dit voor wereld, waarin ik ben terechtgekomen? Kan iemand mij vertellen hoe ik hier kóm?

Zoiets moet Mozes in dat vreemde land Midian gedacht of uitgeroepen hebben: wat doe ik hier...? 'Hallo....is daar iemand?' Maar er is niemand daar, dan alleen de echo van zijn eigen stem tegen de bergen. Totdat...op een dag er opnieuw iets in hem begint te gloeien... Dan ziet hij aan de voet van een berg iets vreemds, een doornstruik die vlam gevat heeft.... Vreemd, de struik staat in brand, maar alles blijft groen, de struik verbrandt niet... En als iemand iets waarneemt wat niet kan, maar wat hij toch ziet, is dat meestal iets wat er binnen in hem gebeurt, wat hij van binnen ziet. Mozes voelt: het heeft allemaal iets met mijzelf te maken... En dan hoort hij zijn naam roepen, tweemaal zelfs.

Vreemd is dat: je denkt: ik hoor hier niet, al je verwachtingen zijn in rook opgegaan en je denkt dat alles voorbij is. het ware vuur is eruit, maar dan komt iemand je zeggen: het is niet uit. Ik heb je nodig, Mozes, ik ben de God van je vader...De God van Abraham, en van Izaäk en van Jakob... Ik heb gezien de nood van mijn volk in Egypte, ik heb ze horen schreeuwen als hun drijvers op hen insloegen, daarom ben ik neergedaald om mijn volk te bevrijden uit de greep van die Egyptenaren en hen weg te voeren uit Egypte, naar een ander goed en wijd land. En jij moet dat doen...

En dan weet Mozes wat hij diep van binnen wel vermoedde. Wat hem zo vaak was ingefluisterd. De Faraó was zijn vader niet, en de prinses die hem als kind uit het water van de Nijl had gered, was zijn eigenlijke moeder niet. En hun zonnegod zijn god niet. En hij weet: ik ben helemaal geen Egyptenaar, ik ben een Hebreëër. Want waarom had hij anders ook zo te doen met die vreemde Hebreeuwse slaven van wie hij zag hoe ze afgebeeld werden?

En misschien is het zo dat u die stem herkent. Die stem vraagt u en mij: wiens zoon wil je zijn? In de bijbelse verhalen is het steeds een stem buiten de mens, maar in wezen is het een stem diep in ons. Maar die stem diep in ons is wel steeds een stem tegenóver ons. Wij

vallen niet met die stem samen. Wij mensen kunnen altijd twee kanten uit, en wij zijn er vaardig in om daartussen door te laveren. Schizofrenie is een bepaalde psychische ziekte, dat woord betekent ‘gespletenheid van geest’; maar gespleten van geest zijn we allemaal. ‘Het goede dat ik wil’, zei ooit de apostel Paulus, ‘het goede dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik...’

Maar daarom komen wij telkens weer naar deze kerk. Om van die gespletenheid te genezen. En die therapie is soms een hele weg. En Mozes doet ook zijn best om onder die gevaarlijke opdracht uit te komen. Vijf bezwaren heeft hij. ‘Die Farao ziet me aankomen! En zullen die Hebreëën mij gelóven? Bovendien: ik ben geen goed spreker, nooit geweest. Zwaar van mond, ben ik, zwaar van tong...’ En de stem geeft hem op elk nieuw argument antwoord. Maar Mozes wil er kennelijk niet aan. Als dát van je gevraagd wordt, als je een Hebreëër bent, om je medemensen te bevrijden uit onderdrukking, met alle gevaar van dien, als die gód van hen dát van je vraagt, dan blijft Mozes maar het liefst in Midian. En dus zegt hij tenslotte wat hij net zo goed meteen had kunnen zeggen: ach Heer, zend alsjeblieft iemand anders.

En dan is het geduld van God op, en hij wordt kwaad op Mozes. Maar voor één argument van Mozes blijkt deze God gevoelig. Misschien dat Mozes het aan zal durven als hij het niet alleen hoeft te doen. En God zegt: ‘Je hebt toch een broer, Aäron? Ik weet dat hij goed spreekt..’ En voordat Mozes ook daar weer bezwaar tegen zou maken, zegt hij erbij: hij is al onderweg naar je toe en zal blij zijn je te zien. En dan zal hij in jouw plaats het woord voeren. Maar dan moet jij hem zeggen wat hij zeggen moet. Dan moet jij – het staat er zo mooi – dan moet jij de woorden in zijn mond leggen. En zo zal hij jou tot een mond zijn en jij zult hem tot een god zijn.

Dat is een heel kostbaar zinnetje in de bijbel: jij zult hem tot een god zijn. Dat is precies wat het menszijn is: elkaar tot een god zijn. Dat is ook de enige manier waarop deze God werkzaam is. God is immers een geestelijke werkelijkheid, de énige bron in de wereld van recht en waarachtigheid, van trouw en liefde, maar die werkelijkheid moet het geheel en al hebben van mensen die haar belichamen, die hun naaste

tot God willen zijn. Die, met die prachtige woordspeling van Huub Oosterhuis, die voor elkaar zo goed als God zijn. Als mensen zeggen: God bestaat niet, dan hebben ze in zekere zin gelijk, als zij daarbij denken aan een entiteit, een werkelijkheid buiten deze wereld, en buiten de mens. Maar God bestaat niet buiten u en mij. Hij is Geest. Dat is zijn wijze van bestaan. Waar woont God?, vroeg ooit Menachem Mendel, een achttiende-eeuwse Russische rabbi, aan een aantal geleerden. Die lachten hem uit, en zeiden: ‘De hele aarde is toch vol van zijn heerlijkheid?’ Zoiets van: Hij is toch overal? ‘Nee, nee’, zei de rabbi, en beantwoordde zijn eigen vraag: ‘God woont waar men hem binnenlaat.’

‘Je hebt toch een broer, Aäron? Dan zal hij tot het volk spreken. En jij zult de woorden in zijn mond leggen. Hij zal jouw mond zijn, en jij zult zijn God zijn.’

En dan geeft Mozes zijn verweer op. En hij weet: ik ben niet van de Farao. Abraham is mijn vader. En Izaak. En Jakob. En hun God is mijn God. En hij gaat naar zijn schoonvader en zegt: ik wil graag terug naar Egypte, naar mijn broeders, zien of ze nog in leven zijn... En Jetro zegt: “Ga in vrede”.

En dan bidt Mozes:

Naar u, Heer, gaat mijn verlangen uit.
Op u, mijn God, vestig ik mijn hoop
Laat mij niet te gronde gaan
en mijn vijanden over mij juichen...

Dat zegt Mozes zo niet, deze woorden zijn uit de cantate die wij straks zullen horen, maar het zou zijn gebed kunnen zijn geweest, daar aan de voet van de berg Horeb. Het is het gebed van iemand die goed weet dat er twee wegen zijn, een gemakkelijke en een moeilijke, en dat het leven van een mens die iets met God heeft, hem altijd brengen zal naar waar de Hebreëen zijn, naar de vervolgd, naar wie onrecht wordt aangedaan, naar wie in dit leven weinig stem hebben, die vergeten worden.

Ja, wat is dat, dat mensen hun leven op het spel zetten om midden in een wereld die samenhangt van leugens op te komen voor de waarheid? ‘Leid mij God’, zal het koor straks zingen’, ‘leid mij in uw waarheid en wijs me hoe dat te doen...’ En er klinkt straks een stem die zich bewust is van het gevaar dat een mens daarbij kan lopen: het kan je aan het kruis brengen , zegt die stem – zeg maar naar een martelkamer – of naar wat voor beproevingen ook, de hel van een cel, of de dood... ‘Maar’ – aldus een stem in de cantate – ‘wat voor onheil mij ook mag treffen: er is zoiets als recht en dat is eeuwig en zal ook altijd eeuwig blijven. ‘Met andere woorden: het laatste woord is altijd aan het recht, en niet aan het onrecht. Maar het recht kan het niet stellen zonder mensen die hun stem telkens opnieuw tegen het onrecht verheffen. Er zijn dingen, die ons eigen leven te boven gaan – recht, trouw, liefde, zorg voor mensen of volkeren in nood - en als ik die dingen ontrouw word, word ik ontrouw aan mijzelf.

De 19de eeuwse Deense filosoof en theoloog Kierkegaard kon het zo pregnant zeggen: ‘De moeilijkheid’, zegt hij , is niet een mens te zijn, maar om een mens te wórdén. Wij moeten het ons gegeven leven verbinden met de kern van het mens zijn, met zijn diepste vorm. En zo onszelf worden.’ Alleen zo , gemeente, overwinnen wij onze vaak wanhopige gespletenheid. Jezelf zijn, dat is: leven in eenheid met je diepste zelf.

Daar heeft de bijbel een eigen woord voor, het hebreeuwse woord *tamiem*. Jezus gebruikt dat woord, als hij zegt: wees dan ‘volmaakt’. Maar dat lijkt mij geen goede vertaling. Jezus bedoelt, dat wij mensen, gespleten als wij zijn, proberen moeten innerlijk onverdeeld te zijn. Uit één stuk. ‘Wees tamiem’, is de opdracht die God aan Abraham meegeeft. Wees ‘volkomen’, lijkt me een betere vertaling. De joods-duitsse filosoof Buber vertaalt dit met: ‘Sei ganz’. Daar gaat het om in het menszijn, dat wij een gehéél zullen vormen met ons diepste zijn, ons door God bedoelde zijn. Het geheim van het leven, leren ons de bijbelse verhalen, is dat we God zullen liefhebben met gehéél ons hart, en gehéél onze ziel en gehéél ons verstand...en onze naaste, die is als wijzelf. Dat was voor Jezus de kern van het leven. De

man die, toen zijn leven gevaar liep en hij misschien het liefst weer was ondergedoken, zoals hij meermaals had moeten doen om zijn leven te redden, tot zijn God bad, en zei: 'Laat deze drinkbeker alsjeblieft aan mij voorbijgaan...' Maar niet mijn wil moet geschieden, alleen wat u wilt...' En die daarmee zichzelf bleef.

De vraag van vanmorgen aan u en mij, gemeente, is dus niet: Wie bent u? Maar: wie wilt u zijn?

Misschien – en dit tot slot – misschien herinnert u zich de naam van Marina Ovsjanikova, omroepster bij de Russische staatstelevisie. Zij maakte op een dag een groot stuk papier klaar met daarop met zwart viltstift in grote letters geschreven STOP DE OORLOG, GELOOF DE PROPAGANDA NIET, HET ZIJN LEUGENS! Op 14 maart van het vorig jaar stapt zij tijdens een nieuwsuitzending de studio binnen en houdt haar papier omhoog, achter de nieuwslezeres, die onverstoorbaar doorleest. Beelden die de hele wereld overgingen. 'De maat was vol', zei ze later. 'Ik kon niet meer toekijken hoe de Russische bevolking door de propaganda werd gehersenspoeld, terwijl in Oekraïne duizenden mensen onder vuur lagen. Ik moest iets doen'. Zij kwam daar met een boete af, verbleef een korte tijd in Duitsland, maar voelde dat toch ook weer als desertie. En zij keerde terug naar Rusland, zet haar protest voort, wordt opnieuw gearresteerd en wacht, voorzien van een enkelband, thuis haar veroordeling af. Totdat zij, wetend dat haar misschien jaren gevangenschap wacht, besluit met haar dochttertje Rusland te verlaten. Op een afgesproken moment knipt zij haar enkelband door, en dankzij vrienden en zeven vluchtauto's ziet zij na een slopende nachtelijke tocht door een groot bosgebied kans de grens over te komen. En nu zet ze haar strijd al schrijvende in Frankrijk voort.

Zulke mensen bepalen tenslotte de loop van de geschiedenis. Mensen die zeggen: de maat is vol. En die daarnaar ook hándelen. En u en mij daarin voorgaan.
